

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Lausunto

Asia: OKM Hallituksen esitys oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Yleistä

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta. VANE on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen (SopS 27/2016; vammaisyleissopimus) kansallinen koordinaatiomekanismi. VANE ottaa lausunnossaan kantaa asiaan vammaisyleissopimuksen näkökulmasta.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja esityksen kannalta keskeiset velvoitteet

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus on Suomessa lainsäätövoimassa. Yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnyntänsä arvon kunnioittamista.

Vammaisyleissopimuksen 24 artiklan mukaisesti sopimuspuolten tulee tunnustaa vammaisen henkilön oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Toteuttaakseen tämän oikeuden syrjimättä ja yhdenvertaisesti muiden kanssa sopimuspuolet varmistavat osallistavan koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla sekä elinikäisen oppimisen.

Artiklan 24 mukaisesti sopimuspuolten pitää varmistaa, että vammaisia henkilöitä ei suljeta yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden perusteella; vammaiset henkilöt pääsevät osallistamaan, hyvänlaatuisen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa niissä yhteisöissä, joissa he elävät; vammaisia henkilöitä varten tehdään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset; vammaiset henkilöt saavat yleisessä koulutusjärjestelmässä tuen, jota tarvitaan helpottamaan heidän tehokasta koulutustaan sekä toteutetaan tehokkaat yksilöidyt tukitoimet ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin täysimääräisen osallisuuden tavoitteen mukaisesti.

Vammaisyleissopimukseen 9 artiklaan on kirjattu esteettömyys ja saavutettavuus edellytyksenä vammaisten henkilöiden itsenäiselle elämälle ja täysimääräiselle osallistumiselle kaikilla elämäntilanteilla. Sopimus velvoittaa sopimuspuolet toteuttamaan asianmukaiset toimet varmistaa vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisöille avoimiin ja tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueella.

Yleissopimuksen 19 artiklan mukaisesti vammaiselle henkilöllä on oikeus elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet.

Huomioita lakiluonnoksesta

Hallituksen esitys liittyy hallitusohjelman kirjauksiin oppivelvollisuusiän korottamisesta 18 ikävuoteen, ohjauksen vahvistamisesta, toisen asteen koulutuksen maksuttomuudesta sekä toisen asteen valmistavien koulutusten ja nivelvaiheen ohjauksen kehittämistä. Esityksen tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoa sekä varmistaa jokaiselle mahdollisuus toisen asteen tutkinnon suorittamiseen. Toisen asteen tutkinnon suorittaminen edistää henkilön työllistymistä ja yhteiskuntaan osallistumista, joten esityksen tavoitteena on osaltaan tukea myös työllisyysasteen nostamista.

VANE katsoo esityksen ja sen tavoitteiden olevan kaiken kaikkiaan erittäin kannatettavia ja edistävän sekä erityistä tukea opetuksessa tarvitsevien, että vammaisten henkilöiden yhdenvertaista oikeutta oppimiseen.

Kuten esityksessä todettu, vammaiset ja toimintarajoitteiset sekä muut haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät uhkaavat jäädä koulutuksessa ja osaamisessa muista väestöryhmistä jälkeen. Oppivelvollisuuden laajentaminen ja siihen kytkeytyvän toisen asteen koulutuksen maksuttomuus sekä opinto-ohjauksen ja oppimisen tuen vahvistaminen lisäävät koulutuksen yhdenvertaisuutta.

Vammaiset henkilöt ovat tutkimusten mukaan keskimäärin muuta väestöä köyhempiä ja muuta väestöä suurempi osa vammaisista henkilöistä elää koko elämänsä sosiaaliturvan varassa. Tästäkin näkökulmasta mahdollisuudet suorittaa toisen asteen tutkinto ja saada tarvittavaa tukea opintoihin riippumatta perheen varallisuudesta on vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta kannatettava.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta. Tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen yhdistettäisiin nykyiset perusopetuksen ja toisen asteen tutkintotavoitteisen koulutuksen väliin sijoittuvat nivelvaiheen koulutukset: perusopetuksen lisäopetus, lukiokoulutukseen valmistava koulutus ja ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus.

Uuden koulutuskokonaisuuden tavoitteena olisi antaa valmiuksia tutkintotavoitteiseen koulutukseen hakeutumiseen ja tutkinnon suorittamiseen sekä selkeyttää opiskelijan jatko-opinto- ja urasuunnitelmia. Uusi valmentavan koulutuksen koulutuskokonaisuus olisi tarkoitettu sekä oppivelvollisille että muille valmiuksia tarvitseville henkilöille. Vaikeimmin vammaisille opiskelijoille tarkoitettu työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus säilyisi nykyisellään. VANE pitää esitystä myös tältä osin kannatettavana, mutta kiinnittää huomiota siihen, että tavoitteiden toteutumiseksi on erityisen tärkeää turvata riittävä määrä aloituspaikkoja valmentavissa koulutuksissa.

Esitys parantaisi nuorten mahdollisuuksia saada ohjausta toisen asteen opiskelupaikan valintaan perusopetuksen aikana ja perusopetuksen jälkeisessä nivelvaiheessa sekä mahdollisessa koulutuksen keskeyttämistilanteessa. Nuoresta pidettäisiin huolta koko hakeutumisvaiheen ja oppivelvollisuuden suorittamisen ajan ja hänet saattaen vaihdettaisiin opetuksen ja koulutuksen järjestäjältä toiselle. Mikäli nuori putoaa opetuksen ja koulutuksen järjestäjien turvaverkosta, asuinkunta selvittäisi nuoren

tilannetta ja ohjaisi häntä eteenpäin. VANE katsoo niin ikään tämän olevan kannatettava uudistus vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kannalta. Lain toimeenpanossa tuen saannin toteutumiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Ongelmana nykytilanteessa on, että osalle vammaisista nuorista tarjotaan peruskoulun jälkeen liian helposti ratkaisuna siirtymistä työkyvyttömyyseläkkeelle sopivan opiskelupaikan puutteen vuoksi. Lakiesityksen voimaantulon myötä on pystyttävä varmistamaan riittävä määrä ohjausta, jotta kaikille löytyy sopiva opintovaihtoehto sekä riittävästi opiskelupaikkoja, jotta näin ei enää tapahtuisi, vaan oikeus oppia koskisi kaikkia. Kohtuullisia mukautuksia on tarvittaessa tehtävä ja niistä on oltava kentällä tietoa.

VANE haluaa korostaa sen merkitystä, että oppilaalla on aina mahdollisuus saada riittävä määrä yksilöllisiin tarpeisiin perustuvaa tukea yleisessä opetusjärjestelmässä. Tuen tulee aina seurata opiskelijaa, eikä opiskelijan tulisi joutua valitsemaan koulutuspaikkaansa sen mukaan, mihin on mahdollista saada tukea. Opiskelijoiden terveyden, opiskelukyvyn ja tasavertaisten mahdollisuuksien näkökulmasta olisi tärkeitä, että uudistuksen yhteydessä kaikille varmistetaan myös riittävät, monipuoliset ja moniammatilliset opiskeluhuollon palvelut opiskelijoiden palvelutarpeiden mukaisesti.

Osa vammaisista opiskelijoista tarvitsee opinnoissaan henkilökohtaista apua, tulkintapalveluja ja apuvälineitä. Oppivelvollisuuden suorittamisen kannalta näiden myöntäminen opiskelijalle on välttämätöntä ja vastuiden haku- ja myöntämiskäytännöistä tulee olla selviä.

VANE toivoo, että uudistuksen kokonaisuakataulua voitaisiin vielä tarkastella erityisesti tukea tarvitsevien opiskelijoiden näkökulmasta. Esityksen mukaisesti laki tulisi voimaan budjettilakina 1.1.2021 alkaen, nivelvaihekokonaisuus vasta vuotta myöhemmin. Esityksen tavoitteiden saavuttamiseksi niemen omaan nivelvaiheen tukikokonaisuus on keskeinen.

VANE haluaa vielä kiinnittää huomiota siihen, että vammaisten oppilaiden asemasta ja tilanteesta perusopetuksessa ja ylipäättään opetusjärjestelmässä on olemassa liian vähän tietoa. Uudistuksen yhteydessä ja uudistuksen seurannassa olisi tarpeen miettiä keinoja vahvistaa tietopohjaa ja kehittää tapoja seurata uudistuksen vaikutuksista myös vammaisten opiskelijoiden asemaan.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta

Riitta Burrell
puheenjohtaja

Tea Hoffrén
suunnittelija